

LUONTO PUHUU KALEVALASSA

1. Alkusanat

Kun aloin lukea Kalevalaa 2020-luvun alussa, heräsi paljon eri suuntiin risteäviä kysymyksiä, joita halusin ruveta selvittämään. Kuvasin, hankin lähdeaineistoa ja etsin yhtymäkohtia Kalevalasta nykysuomalaisen elämään.

Erityisesti ihmisen suhde luontoon alkoi kiinnostaa minua, koska ajattelen, että nykyihminen on etäännytynyt luonnosta, ei tunne sen antimia eikä osaa sopeuttaa toimintaansa luonnon rajoihin.

Kalevala tarjoaa runsaasti aineksia kulttuurisista juuristaan kiinnostuneille ihmisille, jotka etsivät jatkuvasti muuttuvassa maailmassa myös itseään.

Kalevala antaa lähtökohtia myös nykyisen elämäntavan tarkasteluun ja jopa globaalien ongelmien ratkomiseen.

Tavoitteeni ei ole julistaa eikä esittää oikeita eikä valmiita ratkaisuja, vaan antaa virikkeitä pohdinnoille ja johtopäätöksille. Taide voi näyttää, herättää kysymyksiä ja tunteita sekä tarjota suuntia. Vastauksia sen ei tarvitse antaa.

Tavoitteeni on tuoda Kalevalan lähemmäksi ihmisiä. Haluan katsoa sen ääriviivoja ja etsiä myös sitä, mitä tarujen takaa löytyy.

Tämän työskentelyn tuloksena on syntynyt näyttely ja siihen liittyvä aineistokokonaisuus, jonka esittelen näiden kansien välissä.

Kiitokset

Luonto puhuu Kalevalassa -hankkeen toteuttaminen on ollut mahdollista vain saamani avun ja tuen turvin. Yhteistyöhalua on löytynyt niin monelta taholta, että voin vain olla kiitollinen kaikille niille, jotka ovat antaneet oman panoksensa, aikaansa ja asiantuntemustaan hankkeen eri vaiheissa. Erityisesti haluan kiittää Marja-Stiina Suihkoa ja Kati Kleemolaa sekä englannin käännöksen tarkastanutta Saku Slioria.

Apurahojen turvin olen voinut työskennellä pitkäjänteisesti, mikä on myös haastanut olemaan saamani tuen ja luottamuksen arvoinen.

Haluan lausua mitä parhaimmat kiitokseni tästä upeasta yhteistyöstä ja mahdollisuudesta yhden haaveeni toteuttamiseen. Kiitos, että kuljitte kanssani!

Tero Kokko

2. Luonto puhuu Kalevalassa

Me 2020-luvun suomalaiset olemme hyvin samanlaisessa tilanteessa kuin väki Kalevalan heijastamana aikana. ”Suomalaisuus” sekoittuu edelleen niin idästä ja lännestä kuin muualtakin tuleviin vaikutteisiin.

Varhaisten esi-isiemme on arveltu tulleen Suomenniemelle 11 000 vuotta sitten Espanjan tienoilta jään vetäydyttyä pohjoisemmaksi. Myös Uralin suunnalta on

kulkeutunut sekä geenejä että kulttuuria.

Muinaisen suomalais-ugrilaisen taruston perusteella voidaan sanoa, että sukupuolet ja väestöryhmät ovat olleet tasavertaisempia kuin muualla maailmassa. Kalevalaisessa maailmassa erilaisuus ja vajavuudetkin on hyväksytty, vaikka kansanrunous kertoo myös karusta vähäosaisuudesta.

Voimme tarkastella viikinki- ja keskiaikaisia ilmastoeroja, merenpinnan korkeuden muutoksia, soisuutta sekä elinkeinojen ja väestömuutosten nostamia pelkoja ja eriarvoisuuden ilmenemistä.

Kalevalassa sankareiden ei tarvitse olla täydellisiä. Millaista oli ja Kalevalan Väinämöisen tai Norjan Odinin ”näkeminen”, jos heidän voidaan ajatella olleen sokeita? Ulkoista vai sisäistä näkemistä?

Näemmekö ja pysähdymmekö oikeasti katsomaan asioita vai ohitamme ne itsestäänselvyyksinä? Tavoittelen Kalevalan näkemistä uudenlaisessa valossa. Keskityn tuottamaan kuvallista materiaalia, sillä kuva näyttää palan yhteistä todellisuutta – muinaisuutta ja tätä aikaa.

Kalevala on portti muinaiseen suomalais-karjalaiseen kulttuuriin, myytteihin, rituaaleihin ja elämäntapaan, mutta eepos avaa näköalan myös luontoon ja ihmisen luontosuhteeseen.

Luonto on läsnä Kalevalassa kaikkialla ja ihmisen suhde luontoon on kiinteä. Luontoa kunnioitettiin, jopa pelättiin,

sillä se miellettiin erottamattomaksi osaksi elinympäristöä ja elämän kiertokulkua.

Kalevalassa kaikki tapahtuu luonnossa, ja luonto antimeen ja ilmiöineen on ihmiselle elinehto. Kansanrunojen ihminen oli osa luontoa, yhdenvertainen oravan, metsän puiden, vesien ja kallioiden kanssa sekä kiinteässä vuorovaikutuksessa muun olevaisen kanssa. Luonto ilmiöineen näkyy monin tavoin myös Kalevalan kielessä, kielikuvissa ja vertauksissa.

Mitä enemmän liikun luonnossa ja katselen luonnon yksityiskohtia, sitä enemmän arvostukseni luonnon kiehtovuutta ja elinvoimaa kohtaan kasvaa.

Luonto tarjoaa meille ravinnon, mutta myös hyviä hoito- ja lääkeaineita sekä mahdollisuuden monenlaiseen liikuntaan ja hyvinvointiin. Vihreät kasvit tuottavat happea ja samalla kasvit ja maaperä sitovat hiiltä.

Luonto antaa enemmän kuin ottaa. Maapallon rajojen tultua vastaan on mietittävä, kuinka paljon voimme puuttua luontoon ja hyödyntää sitä.

Kansanrunot, joiden pohjalta Kalevala on koostettu ja luotu, kertovat tarinaansa pitkältä aikajaksolta. Keskeinen osa Kalevalaa voidaan ajoittaa jaksolle viikinkiajalta keskiajan loppuun 800–1300 -luvulle. Runot ovat siirtyneet sukupolvelta toiselle ja muuntuneet lukemattomiksi variaatioiksi niitä suullisesti toistettaessa eri puolilla Suomea ja Karjalaa.

Jo Lönnrot on todennut, että kerätystä runoaineistoista olisi voinut kirjoittaa seitsemän erilaista Kalevalaa. Niinpä myös meidän käytössämme oleva eepos mahdollistaa monenlaisten ajatusten löytämisen ja esittämisen ilman, että loukataan Kalevalan henkeä.

Kulttuurin virta on jatkumo, ja voimme nähdä nykyisyydenkin suhteessa menneisyyteen. Historia on silta, mutta sen ei tule määritellä meitä, vaan olla osa tulevaisuuttamme.

Kalevalassa välittyy kulttuurin muutos keräilijä-metsästäjäkaudesta maanviljelyyn ja karjatalouteen, mikä mahdollisti väestön kasvun. Väinämöinen kaataa kaskan eli metsää, kokkolintu iskee pellon tuleen ja näin syntynyt pelto voidaan kylvää ja saada kasvamaan viljaa.

Muinaisrunoissa kuvataan merkittäviä historiallisia tapahtumia. Arviolta noin 4000 vuotta sitten kosminen törmäys aiheutti Saarenmaalla sijaitsevan Kaalin kraatterin, joka on epäilemättä ollut näyttävin jääkauden jälkeinen luonnonmullistus Pohjois- ja Koillis-Euroopassa.

"Meni siinä mennessänsä aalloitse Aluen järven.
Karkasi katajikolle, niin paloi katajakangas;
kohautti kuusikkohon: poltti kuusikon komean.
Vieri vieläkin etemmä, poltti puolen Pohjan maata,
sakaran Savon rajoja, kahen puolen Karjalata. "
(Kahdeksasviidettä runo)

Kalevalan naiset ovat joko äitejä tai siskoja, harvoin vaimoja. Naiset ovat myös johtajia kuten Pohjolassa ja Tuonelassa. On mielenkiintoista, että suomensukuiset ja muinaisuskoiset kansat eivät ole hunnuttaneet eivätkä vaientaneet naisiaan. Ei siis ole ihme, että Suomesta on tullut tasa-arvon edelläkävijä.

Kristinuskon tulo Suomeen ristiretkien myötä aiheutti eriarvoisuuden lisääntymistä. Maita jaettiin ristiretkeläisille ja maahanmuuttajille suomen kansoittamiseksi

Kristinuskon tulo kuvataan Kalevalan lopussa. Marjatta synnyttää pojan Karjalan kuninkaaksi. Väinämöinen suuttuu ja väistyy, mutta ennustaa vielä palaavansa. Hän jättää kanteleensa uusille sukupolville, mikä symboloi uuden ajan alkamista ja Lönnrotin käsitystä Kalevalan kantovoimasta.

Tällaisen Kalevala-hahmotuksen avulla olen pohtinut Kalevalaa nykyihmisen näkökulmasta ja ulottanut huomiotani sellaisiin luontotyyppeihin, eläimistöön ja kasveihin, joiden avulla voidaan löytää yhtymäkohtia kalevalaisuudesta nykymaailmaan. Myös ihmisen paikka luonnossa on yksi aikamme kriittisimpiä kysymyksiä, jota voidaan valottaa kalevalaisesta näkökulmasta.

3. Kalevala – Suomen kansalliseepos

Kalevala on Suomen kansalliseepos, jolla on pysyvä, monimuotoinen ja jatkuvasti uusiutuva paikka suomalaisessa

kulttuurissa. Kalevala näkyy kaikkialla: kielessä, nimistöissä, ajattelutavoissa, uskomuksissa sekä kaikilla taiteenaloilla, arkkitehtuurissa, muotoilussa ja populaarikulttuurissa. Kalevala kertoo kansakunnan kulttuurisista juurista ja muinaisista elämäntavoista.

Kalevala on myös kansainvälinen eepos. Sen myyttiaiheet ovat ikivanhaa euraasialaista perintöä, ja eepos on luotu kansainvälisen eepos-kirjallisuuden ihanteiden ja mallien mukaisesti.

Kalevalaa on eniten käännetty suomenkielinen teos, joka on käännetty yli 60 kielelle. Vielä tällä vuosituhannellakin eepos on ilmestynyt mm. vienankarjalaksi, vietnamiksi sekä urdun, farsin ja nenetsin kielellä.

3.1 Kalevala syntyi tarpeeseen

Kalevalan synty liittyy Euroopassa 1800-luvulla heränneeseen ajatukseen kansallisvaltioista, kansallisesta kulttuurista ja kansakunnan historiasta. Suomi oli tuolloin kehittymässä kansakunnaksi, ja sille tarvittiin taloudelliset, yhteiskunnalliset ja sivistykselliset tunnusmerkit: yhtenäinen kirjakieli, alueellisia kulttuureita yhdistävä historia sekä keskeiset instituutiot, oma raha, sanomalehdistö sekä tieteellinen tutkimus, kirjallisuus ja koko taide-elämä.

Kiinnostus suuntautui muinaiseen kansanrunouteen sekä rahvaan elämäntapaan ja uskomuksiin. Tulokseni syntyi Kalevala.

3.2 Aineksena runolaulu

Kalevala perustuu itämerensuomalaisten kansojen suulliseen, laulaen esitettävään ja suullisesti sukupolvelta toiselle siirtyvään kansanrunousperinteeseen, runolauluun.

Laulut ovat syntyneet yhteisöllisen luomistyön ja tarinankerronnan tuloksena ja siirtyneet suullisena perintönä sukupolvelta toisella. Maineikkailla runolaulajilla on ollut vahva asema kylissään tietäjinä, taitajina ja parantajinakin.

Kalevalan runot noudattavat arkaaista kalevalamittaa, nelipolvista trokeeta. Kahdeksantavuinen säe sekä alkusointu ja kerto eli säkeen sisällön toistaminen seuraavassa säkeessä eri sanoin ovat runokielen keinoja, jotka ovat auttaneet laulujen oppimista ja muistamista.

Laulaen on kerrottu tarinoita, viihdytetty, selitetty maailmaa ja myyttejä, purettu huolia ja tunteita sekä annettu neuvoja ja parannettu erilaisia vaivoja.

Pisimpään kalevalainen lauluperinne on säilynyt itäisessä Suomessa sekä Karjalassa, Vienassa ja Inkerissä. Sieltä Kalevala onkin peräisin, mutta 34-osaiseen kirjasarjaan Suomen Kansan Vanhat Runot on koottu kaikkialta Suomesta kerätty runosaalis noin 90.000 runoa.

3.3 Elias Lönnrotin elämäntyö

Kalevala on Elias Lönnrotin elämäntyön tulos.

Lönnrot oli syntynyt Sammatissa v. 1802 ja toimi vuodesta 1834 kahdenkymmenen vuoden ajan piirilääkärinä Kajaanissa. Sieltä hän lähti keräämään muinaista runoaarteistoa eri puolille itäistä Suomea ja Vienen Karjalaa, josta valtaosa on nykyisin Venäjän puolella.

Lönnrot oli monin tavoin merkittävä sivistysmies. Hän oli perustamassa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa sekä toimi Helsingin yliopistossa suomen kielen ja kirjallisuuden professorina. Lönnrot muutti perheineen Sammattiin, missä kuoli v. 1884.

Eepos ei syntynyt helposti eikä kerralla, vaan viehtymys kansanrunoon veti Lönnrotia kaikkiaan 11:lle kävelleen tai hiihtäen tehdylle runonkeruumatkalle eri puolille Viena, Inkeriä ja Karjalaa. Hän kohtasi ainakin 70 laulajaa.

Ennen Kalevalan valmistumista Lönnrot julkaisi pienempiä koosteita ja versioita kahdenkymmenen vuoden aikana, ja meidän tuntemamme Uusi Kalevala ilmestyi vuonna 1849 sisältäen 50 runoa ja 22 795 säettä.

Vaikka Kalevala perustuu kansanomaiseen laulettuun runouteen, se on paljolti myös Lönnrotin luomus. Hän muokkasi materiaalia, sommitteli tapahtumia ja juonirakenteita sekä myös loi itse säkeitä ja henkilöitä kuten Ainon ja Marjatan, jotka molemmat ovat itsenäisesti toimivien naisten esikuvia.

Kalevala on kokonainen myyttinen runomaailma ja laaja kertomuskokonaisuus, jossa eepin aineksen lisäksi on lyyrisiä runoja, syntysanoja ja loitsuja.

3.4 Kalevala on kulttuurista voimaa

Kalevalan ilmestyminen vuonna 1849 oli suurtapaus, joka nosti Suomen sivistysmaiden joukkoon. Kalevala sai sijan Euroopan ja maailmankirjallisuuden eeposten joukossa.

Kalevala nosti tietoisuuteen myyttisen menneisyyden sekä aiemmin tuntemattoman seudun, Karjalan. 1800-luvun loppupuolella kulttuuri- ja taideväki innostui Karjalasta ja syntyi karelianismiksi nimetty kulttuuriliike. Kareliaanien ansiosta on saatu paljon kulttuurihistoriaa tallennetuksi.

Suomalaisessa taiteessa karelianismi erottuu merkittävänä voimakautena. Akseli Gallen-Kallela maalasi, Jean Sibelius sävelsi ja Eino Leino kirjoitti runoiksi Kalevalaa tavalla, joka on vaikuttanut merkittävästi Kalevala-mielikuviin ja koko taide-elämään.

Kalevala innoittaa eri alojen taiteilijoita edelleen. Kalevala kuuluu nykysäveltäjien teoksissa, uudessa runolaulussa, kansanmusiikissa ja etno-vaikutteisessa populaarimusiikissa, räpissä ja jopa raskaassa metallimusiikissa. Kalevalan heijasteita on luonnollisesti myös runoudessa, kaunokirjallisuudessa, teatterissa, kuvataiteissa, elokuvassa, sarjakuvassa, nykytanssissa, vaatesuunnittelussa

ja muotoilussa. Kalevalaa voi jopa neulaa villapaidoiksi ja sukiksi.

Hautalöytöihin perustuvat Kalevala-korut eivät ole menettäneet suosiotaan. Kiinnostus kansanperinteeseen näkyy jopa iholle tatuoiduissa symboleissa. Nykyihminen kytkeytyy siten myös konkreettisesti oman kansan menneisyyteen ja kestävien arvojen etsintään.

Myös tutkimus- ja tietokirjallisuuteen Kalevalasta syntyy alati uusia nimikkeitä. Esimerkiksi Kalevalan naishahmoja nykypäivän näkökulmasta tarkastelevan teoksen vastaanotto on ollut innostunutta.

3.5 Kalevala aikakausien pyörteissä

Kalevalan tulkinnat liittyvät suomalaisen yhteiskunnan vaiheisiin ja painotuksiin. Kalevalaa on pidetty milloin antiikkiin verrattavana sotaaisena sankaritarinana, milloin sanan mahtia korostavana rauhaneepoksena tai tarinana luonnonoloissa elävästä kansasta.

Kalevala-taiteessa Väinämöinen esitettiin aluksi antiikin jumalhahmona. Myöhempi tulkintalinja on korostanut realistisempaa ja demokraattisempaa käsitystä arkisesta sankaruudesta, monitaitoisuudesta ja lumoavasta laulu- ja soittotaidosta.

Kalevan ja Pohjolan välinen sota, taistelu sammosta, on ollut helppo tulkita kansakunnan taisteluksi olemassaolosta ja vapaudesta

vihollista vastaan, kun ns. sortovuosina 1900-luvun alussa emämaa Venäjä pyrki tukahduttamaan Suomen kehittymistä kansallisvaltioksi ja tietä kohti itsenäisyyttä.

Myös myöhemmät ajat ja sukupolvet ovat voineet käyttää Kalevalaa monenlaisiin tarkoituksiin, jopa nationalistisiin painotuksiin.

Kamppailu eepoksen tulkinnoista ja kalevalaisen maailman perinnöstä ei ole jäänyt pelkästään 1930-luvun poliittis-ideologiseksi väittelyksi. 1950-luvulla kirjallisuuden modernistit loivat omaa tulkintaansa kalevalaisesta estetiikasta.

Kalevalalla on myös aluepoliittista ja taloudellista merkitystä, kun kalevalaista perintöä on nivelletään alueellisiin ja elinkeinoelämän tarpeisiin.

Kalevalalle myönnettiin vuonna 2024 Euroopan kulttuuriperintötunnus EHL, mikä vahvistaa Kalevalan merkitystä yhtenä eurooppalaisen kulttuurin perusteoksena ja korostaa Suomen kansalliseepoksen kansainvälistä merkitystä. Samalla se lisää kiinnostusta Kalevalaa kohtaan myös Suomessa aina uusien sukupolvien ja maahan muuttaneiden keskuudessa.

Nykypäivän ihminen voi löytää Kalevalasta vanhaa viisautta, ilmaisuvoimaista kieltä, loitsuja, shamanistisia voimakeinoja tai tasapainoisempaa luontosuhdetta.

Kalevalan vanha kieli on käynyt nykysuomalaiselle vaikeaksi, joten Kalevalasta on tehty lukemattomia

erilaisia versioita. Sitä on "käännetty" nykysuomeksi, ja siitä ilmestyy yksinkertaistettuja tai suorasanaisia tulkintoja niin aikuisille kuin lapsillekin. Vaikka 2020-luvulla ei enää aitoja eli aivan syntyperäisiä runolaulajia Suomesta tapaa, runolaulu elää ja sitä tutkitaan ja harrastetaan laajasti.

Sisällysluettelo

1. Alkusanat
2. Luonto puhuu Kalevalassa
3. Kalevala – Suomen kansalliseepos
 - 3.1 Kalevala syntyi tarpeeseen
 - 3.2 Aineksena runolaulu
 - 3.3 Elias Lönnrotin elämäntyö
 - 3.4 Kalevala on kulttuurista voimaa
 - 3.5 Kalevala aikakausien pyörteissä
4. Raudan synty
 - 4.1 Kaalin rauta
 - 4.2 Kaali Kalevalassa
 - 4.3 Rauta Kalevalassa
 - 4.4 Raudan historia Suomessa
5. Kalevalainen luonto
 - 5.1 Metsä
 - 5.1.1 Metsän lupaus
 - 5.1.2 Metsä hoitaa
 - 5.1.3 Vanhat metsät
 - 5.2 Puhdas vesi
 - 5.3 Suomi on suokansan maa
 - 5.3.1 Suot ovat osa luonnon kokonaisuutta
 - 5.3.2 Suomi seisoo suolla
 - 5.3.3 Suolla on monta nimeä
 - 5.3.4 Suot tuoksuvat terveyttä
 - 5.3.5 Soidensuojelu
 - 5.3.6 Kalevala on portti myös suolle
 - 5.3.7 Suot inspiroivat edelleen
6. Luonnonantimet kalevalaisessa ruokapöydässä
7. Eläinten viisaus
8. Maapallon ilmaston suuret muutokset
9. Herätys vastuuseen luonnosta

10. Kuvasarjoja
 - 10.1 Kalevalan väkeä
 - 10.2 Mahti - jumalia ja haltijoita
 - 10.3 Lintujen maa
- Lähteet
- Takakansi